De kleren maken de 'man'

Historiografie van transmannelijke personen in Vroegmodern Nederland

Maya Raz

In 1989 publiceerden Rudolf Dekker en Lotte van de Pol het, tot dantoe, meest uitgebreide werk over 'vrouwelijke travestie' in Nederland.[1] Dit boek, genaamd *Vrouwen in mannenkleren: een tegendraadse traditie Europa 1500-1800*, met een inleiding geschreven door Peter Burke, werd destijds met veel lof onthaald. In de jaren erna volgde er echter wel kritiek van andere Nederlandse historici. Dekker en Van de Pol werden bekritiseerd voor het slordig omgaan met terminologie, fouten in de methodologie en het verwerken van anachronismen in hun werk.[2] Toch is het nog steeds het meest uitgebreide Nederlandse historisch werk dat het historische fenomeen van 'travestie' in vroegmodern Nederland beschrijft.

Vrouwen in mannenkleren is verschenen aan het einde van de jaren '80 in de context van een beginnende interesse in vrouwengeschiedenis en seksualiteitsgeschiedenis en aan de vooravond van *queer theory* die in de jaren '90 op gang zou komen. De interesse in sociale geschiedenissen begon al eerder dan de jaren '80. In de jaren 1930 begon er meer aandacht te komen

1 Rudolf M. Dekker en Lotte C. van de Pol, *Vrouwen in mannenkleren: een tegendraadse traditie Europa 1500-1800* (Amsterdam 1989).

2 Theo van der Meer, 'Review: Reviewed Works: The Tradition of Female Transvestism in Early Modern Europe by Rudolf M. Dekker and Lotte C. van de Pol: Amazons and Military Maids: Women Who Dressed as Men in Pursuit of Life, Liberty, and Happiness by Julie Wheelwright', *Journal of the History of Sexuality* (1990) 1:1 154-158, aldaar 157-158; Geertje Mak, 'De verklede werkelijkheid? Analyse van aan vrouwen toegekende "mannelijkheid", 1625-1920' in: Francisca de Haan, Mirjam de Baar, Tineke van Loosbroek, Ulla Jansz, Andrea Hijmans en Marjan Schwegman eds., *Het Raadsel Vrouwengeschiedenis: Tiende Jaarboek voor Vrouwengeschiedenis* (1989) 113-135, aldaar 121-122; Myriam Everard, *Ziel en Zinnen: over liefde en lust tussen vrouwen in de tweede helft van de 18e eeuw* (Groningen 1994) 116-118.

voor thema's van het dagelijkse leven van de mens.[3] Dit in tegenstelling tot de politieke, militaire en diplomatieke geschiedenissen die hiervoor werden geschreven. In de jaren 1960, onder invloed van maatschappelijke veranderingen en activisme, werd sociale geschiedenis nog populairder onder historici. Deze historici onderzochten gemarginaliseerde groepen in het verleden om zo legitimatie te bieden aan de activistische groepen in het heden.[4] In diezelfde jaren '60 kwam er een nieuwe feministische beweging op die een impuls gaf aan de geschiedschrijving om onderzoek te doen naar vrouwen in het verleden. Dit veld, vrouwengeschiedenis, werd in de jaren '80 omgedoopt en uitgebreid tot 'gendergeschiedenis', waarin het onderzoek werd uitgebreid naar het bestuderen van onder andere concepten als 'mannelijkheid', 'vrouwelijkheid' en hoe die in historische contexten verschilden.[5] Tegelijkertijd speelden de successen van de *gay liberation movement* een rol in het verder destigmatiseren van onderzoek naar homoseksualiteit in de geschiedenis.[6] De moralistische manier van schrijven over seksualiteit die lang de norm was, werd langzaam vervangen door een enigszins neutrale, meer wetenschappelijke benadering.[7]

Binnen deze nieuwe velden, vrouwen- en seksualiteitsgeschiedenis, was er nog veel dat niet onderzocht was. Sinds het ontstaan van deze velden zijn er grote stappen gezet in het vullen van historische lacunes met betrekking tot vrouwen, lesbische en homoseksuele geschiedenissen. Er is met name onderzoek gedaan naar homoseksuele mannen.[8] Het lijkt aan

3 Vern L. Bullough en James A. Brundage, 'Introduction' in: Idem eds., *Handbook of Medieval Sexuality* (New York-Londen 1996) ix-xviii, aldaar xiii-xiv.

4 Merry E. Wiesner-Hanks, *Women and Gender in Early Modern Europe* (Cambridge 2019) 1.

5 Ibidem, 1-4.

6 Martin Duberman, Martha Vicinus en George Chauncey, 'Introduction' in: Idem eds., *Hidden from History: Reclaiming the Gay and Lesbian Past* (New York 1989) 1-13, aldaar 1.

7 Bullough e.a., 'Introduction', x, xiii.

8 Duberman e.a., 'Introduction', 2; Gert Hekma en Dorelies Kraakman, 'Inleiding', in: Gert Hekma, Dorelies Kraakman, Maurice van Lieshout en Jo Radersma eds., *Goed Verkeerd: Een Geschiedenis van Homoseksuele Mannen En Lesbische Vrouwen in Nederland* (Amsterdam 1989) 15-33, aldaar 15.

het begin van deze beweging naar een meer inclusieve geschiedenis alleen nog weinig te gaan over gender-non-conformerende personen. Er kwam ook veel kritiek op de werkwijze van sommige historici die onderzoek deden naar lesbische en homoseksuele geschiedenis. Deze zouden anachronistisch te werk gaan door moderne westerse definities van homoseksualiteit in andere historische en culturele contexten te plaatsen.[9] Kritische werken over dit veld verschenen een aantal jaar later voornamelijk onder het nieuwe paradigma *queer theory* dat in de jaren 1990 verder ontwikkelde en voortkwam uit vrouwenstudies, seksualiteitsstudies en literaire en feministische concepten.[10] Belangrijke academici die aan de wieg van queer theory stonden zijn onder andere Judith Butler, Eve Sedgwick, Adrienne Rich en Gayle Rubin.[11] Veel van de ideeën in *queer theory* zijn gebaseerd op de notie dat 'gender', 'sekse' en 'seksualiteit' sociaal-geconstrueerde concepten zijn en de studie en deconstructie van de heteronormatieve ideologie.[12] Naast dat het een kritisch kader is, laat het ook meer ruimte over voor verschillende vormen van *queerness*, waaronder verschillende seksualiteiten en andere vormen van genderexpressie en -identiteiten.[13]

Vrouwen in mannenkleren bevindt zich te midden van deze beweging van de minder kritische en, met momenten, teleologische vrouwen- en seksualiteitsgeschiedenis naar een meer *queer*-methode van deze geschiedenissen bestuderen. De auteurs gebruiken termen zoals 'travestie', 'lesbische' en 'transseksueel' om mensen in vroegmodern Nederland te beschrijven, wat veel weg heeft van de teleologische geschiedschrijving.[14] Bovendien besteden ze op geen punt aandacht aan de mogelijkheid dat

9 Duberman e.a., 'Introduction', 3-4, 6.

10 Wiesner-Hanks, *Women and Gender in Early Modern Europe*, 5.

11 Zie Judith Butler, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* (New York 1990); Eve Kosofsky Sedgwick, *Epistomology of the Closet* (Berkeley-Los Angeles 1990); Adrienne Rich, 'Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence', Journal of *Women's History* (2003) 15:3 11-48.; Gayle S. Rubin, 'Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality', in: Carole S. Vance ed., *Pleasure and Danger: Exploring Female Sexuality* (Boston 1984) 267-320.

12 Wiesner-Hanks, *Women and Gender in Early Modern Europe*, 5-6.

13 Ibidem, 6.

14 Dekker e.a., *Vrouwen in mannenkleren*, 14, 78, 81, 88, 92,102,107, 126.

een persoon vrijwillig deze gedaanteverwisseling zou willen doormaken, wat ideeën uit *queer theory* ondermijnt. Zo schrijven ze aan het begin van hoofdstuk twee: 'de motieven voor zo'n radicale verandering moeten dus zwaarwegend zijn geweest'.[15] De zwaarwegende motieven waar in het boek verder naar wordt verwezen, vinden allemaal hun oorsprong in externe maatschappelijke normen en waarden, niet in de eigen gevoelens en gedachten van deze individuen. In dit onderzoek analyseer ik het werk *Vrouwen in mannenkleren* van Dekker en Van de Pol om een thesis te schetsen over het gebrek aan transmannelijke personen in vroegmodern Nederland in de Nederlandse historiografie.

Ik richt me in dit onderzoek op 'transmannelijke' personen in de geschiedenis. Een 'transmannelijk' individu is iemand die bij diens geboorte als vrouw is omschreven, maar die zich op een andere, meer mannelijke, wijze zelf-identificeert en zich eventueel ook zo uit (bijvoorbeeld trans-mannen, non-binaire personen die bij de geboorte als vrouw zijn omschreven, etc.).[16] In de historiografie die ik onderzoek wordt er gesproken van 'vrouwen in mannenkleren'. Ik zal deze terminologie niet aanhouden, om meer ruimte te geven aan verschillende geschiedenissen. In plaats daarvan gebruik ik de meer inclusieve term '*transed*' personen.[17] Dit is een term die de aandacht legt op de praktijk van deze individuen in plaats van op hun identiteit. Deze term kan veel betekenissen dragen, maar in dit artikel zal die refereren naar individuen die bij diens geboorte als vrouw zijn aangewezen en die (tijdelijk) een mannelijke genderexpressie beoefenden – zoals 'mannelijke' kleding, gedragingen en taalgebruik. Hiermee wil ik deze praktijk van gender benadrukken. Over de theorie achter deze term en de invloed van taal op deze geschiedenis leg ik meer uit in paragraaf twee. Wanneer ik in dit artikel refereer naar deze personen

15 Ibidem, 43.

16 Deze definitie is gebaseerd op de definitie van 'transgender' van Susan Stryker: 'people who move away from the gender they were assigned at birth, people who cross over (trans-) the boundaries constructed by their culture to define and contain that gender.'. Zie Susan Stryker, *Transgender History* (Berkely 2008) 1.

17 Joanne Meyerowitz, *How Sex Changed: A History of Transsexuality in the United States* (Cambridge 2002), 10; Jen Manion, *Female Husbands: A Trans History (1750-1910)* (Cambridge 2020) 11.

zal ik de persoonlijke voornaamwoorden die/die/diens aanhouden.[18] Dit doe ik naar het voorbeeld van Jen Manion in haar boek *Female Husbands*, om te erkennen dat gender een praktijk is die niet onlosmakelijk verbonden is aan hoe iemand is omschreven bij diens geboorte.[19] Daarnaast zijn er veel voorbeelden van 'vrouwen in mannenkleren' in de geschiedenis die zich niet hun hele leven kleden en positioneerden als 'man'.[20] Door genderneutrale voornaamwoorden te gebruiken kan ik zo een persoon op dezelfde manier beschrijven, zonder een schijn van de stabiliteit van diens gender te opperen door afwisselend 'hij' of 'zij' te schrijven.[21]

Bij het onderzoeken van dit soort 'stiltemomenten' in de geschiedenis, zal ik gebruik maken van het theoretisch kader van Michel-Rolph Trouillot die in zijn boek *Silencing the Past: Power and the Production of History* vier stiltemomenten onderscheidt die bij het historische proces kunnen voorkomen. Het eerste stiltemoment vindt plaats bij de creatie van de bronnen; het tweede bij de bewaring hiervan; het derde bij het terughalen van deze 'feiten' door historici en het vierde stiltemoment vindt plaats bij de creatie van een *Grand Narrative*, een collectief geheugen van een onderdeel van de geschiedenis.[22] Al deze stiltemomenten dragen bij aan een uiteindelijke stilte in de geschiedenis en achter deze stiltes zitten machtsstructuren die deze (in)direct creëren. Ik richt me vooral op het derde stiltemoment, waarbij, in dit geval historici de 'feiten' terug hebben gehaald met betrekking tot de vroegmoderne traditie van mensen die bij hun geboorte als vrouw zijn aangewezen en zich verkleedden en positioneerden

⧖

18 Voor meer informatie over het gebruik van genderneutrale voornaamwoorden zie Welk genderneutraal persoonlijk voornaamwoord gebruik je?, https://www.vandale.nl/genderneutraal-persoonlijk-voornaamwoord (geraadpleegd 18 november 2024).

19 Manion, *Female Husbands* 13-14.

20 In de middeleeuwen en de vroegmoderne tijd waren er ook kortstondige verkleedpartijen als het andere geslacht tijdens carnavals, als acteurs in een theaterspel en in bordelen voor een erotisch doeleinde. Zie Judith M. Bennett en Shannon McSheffrey, 'Early, Erotic, and Alien: Women Dressed as Men in Late Medieval London' *History Workshop Journal* 38:77 (2014) 1-25, aldaar 13-14.; Everard, *Ziel en Zinnen*, 132-133.

21 Manion, *Female Husbands*, 13-14.

22 Michel-Rolph Trouillot, *Silencing the Past: Power and the Production of History* (Boston 1995) 26.

als mannen. In paragraaf één zal ik ook aandacht besteden aan het eerste stiltemoment. Daarbij ben ik geïnteresseerd in de machtsstructuren die ten grondslag liggen aan het ontstaan van deze stilte.

In dit artikel volg ik de lijn die Dekker en Van de Pol hebben aangehouden om tot het boek *Vrouwen in mannenkleren* te komen. Wat Dekker en Van de Pol doen in hun boek is in eerste instantie onderzoek doen naar de overgeleverde bronnen; daarna maken ze een vertaalslag om de informatie uit de bronnen in modern Nederlands in hun werk op te kunnen nemen; ten slotte gebruiken ze een historische methode om deze vertaalslag tot een historisch academisch werk te maken. Zo zal ik ook in de eerste paragraaf het eerste stiltemoment, creatie van de bronnen, bespreken en een historische context schetsen over *transed* personen in vroegmodern Nederland. In de tweede paragraaf behandel ik de ontwikkeling van de terminologie in het trans*-historische veld aan de hand van belangrijke werken in het veld en de theorie van gender als *performance* van Judith Butler.[23] Daarbij bekijk ik hoe Dekker en Van de Pol omgaan met terminologie in hun boek. In de laatste paragraaf bestudeer ik de historische methodologie die Dekker en Van de Pol hebben benut om hun boek te schrijven. In alle paragrafen besteed ik aandacht aan de mogelijke machtsstructuren die achter de verstilling kunnen zitten. Ten slotte geef ik in de conclusie antwoord op mijn hoofdvraag: 'Waarom zijn er geen transmannelijke personen in de Nederlandse historiografie over vroegmodern Nederland?'.[24] Ik beperk me tot het nauwkeurig bestuderen van één invloedrijk werk, om binnen de kaders van de cursus dit onderzoek goed uit te kunnen voeren.

23 In dit artikel gebruik ik de term 'trans*' vaker om te refereren naar mensen die transgender, transseksueel, gender-non-conformerend, genderfluïde, etc. zijn. Zie Oxford English Dictionary s.v. "trans* (adj.)," (geraadpleegd op 20 november 2024) https://doi.org/10.1093/OED/1020389239.

24 Deze vraagstelling is geïnspireerd door de vraagstelling zoals Linda Nochlin die stelde in haar essay 'Why Have There Been No Great Women Artists?' en door de manier waarop Charlotte Druckman deze vraagstelling in haar artikel 'Why Have There Been No Great Women Chefs?' benadert. Zie Linda Nochlin, *Why Have There Been No Great Women Artists?* (Londen-New York 2021); Charlotte Druckman, 'Why Have There Been No Great Women Chefs?', *Gastronomica* 10:1 (2010) 24-31.

I. Historische context en primair bronmateriaal over transed personen

Om te onderzoeken hoe het kan zijn dat *transed* personen zo weinig in de geschiedschrijving terug te vinden zijn, kijk ik in eerste instantie naar wat er wel bekend is over deze mensen. In deze eerste paragraaf neem ik de historische context van *transed* personen onder de loep om een beter beeld te schetsen van wie zij zouden kunnen zijn geweest. Daarnaast onderzoek ik hoe en in welke bronnen *transed* personen zijn gerepresenteerd en of dit representatieve of bruikbare bronnen zijn voor het onderzoeken van deze groep.

Historische context van transed personen

Het zich verkleden als een ander gender is een fenomeen dat gedurende de gehele geschiedenis van de mens heeft bestaan.[25] In de middeleeuwen nam de populariteit van de verkleedtraditie af, onder invloed van de toenemende autoriteit van de christelijke kerk. De kerkelijke autoriteiten waren afkeurend met betrekking tot *transing*, waarschijnlijk omdat andere religieuze groepen deze praktijk juist omarmden.[26] Toch werd het verbod op *transing* niet evenredig opgelegd op verschillende *transed* personen. 'Vrouwen' die zich in 'mannenkleren' kleedden werden meer getolereerd dan 'mannen' die zich in 'vrouwenkleren' kleedden.[27] In deze tijd werd gedacht dat 'vrouwen' die een mannelijke gedaante aannamen daardoor rationeler, heiliger en van hogere status zouden worden.[28]

Het grotendeels negeren van 'vrouwen' met afwijkende genderexpressies en niet-heteroseksuele seksuele contacten tussen 'vrouwen', wat in sommige gevallen hand in hand ging, bleef ook in vroegmodern Europa lang standhouden. Lang werd gedacht dat twee mensen zonder penis geen geslachtsgemeenschap konden hebben met elkaar. In de 17e eeuw, kwam het idee terug, eerder genoteerd door middeleeuwse medici, dat

25 Vern L. Bullough, 'Cross Dressing and Gender Role Change in the Middle Ages' in: Vern L. Bullough en James A. Brundage eds., Handbook of Medieval Sexuality (New York-Londen 1996) 223-242, aldaar 224.

26 Ibidem.

27 Ibidem, 225.

28 Zie Bullough, 'Cross Dressing and Gender Role Change in the Middle Ages', 227; Bennett e.a., 'Early, Erotic, and Alien', 5; Manion, *Female Husbands*, 6.

een vergrootte clitoris een penetrerende functie zou kunnen hebben in seksueel contact.[29] Toch werden er in de praktijk in vroegmodern Europa weinig mensen terechtgesteld voor dit soort seksueel contact. Zij die wel werden terechtgesteld werden vaak ook beschuldigd van andere vormen van criminaliteit, zoals 'travestie' of diefstal.[30] Een reden hiervoor zou kunnen zijn dat de autoriteiten in heel Europa over het algemeen terughoudend waren met het middels een rechtszaak publiekelijk maken van deze vorm van seksueel contact, uit angst dat deze publiciteit andere mensen op ideeën zou brengen.[31]

In de geschiedschrijving wordt soms naar deze mensen in het verleden gewezen als een soort voorouders van trans*- en/ of queer-personen in het heden, die de bestaande maatschappelijke orde op de kop keerden.[32] Maar deze omkering van rollen was in sommige gevallen juist een conservatieve keuze die het gendersysteem intact hield.[33] Door zich als 'man' te verkleden konden deze individuen binnen de '*heterosexual matrix*' relaties aangaan met vrouwen.[34] Ook het verkleden als 'man' was in principe geheim en beïnvloedde de maatschappelijke ideeën over genderrollen en -expressie niet. *Transed* personen waren geen activisten, maar hielden juist de genderrol en -expressie van de vroegmoderne man intact.[35] Dit daagde de maatschappelijke orde niet uit, maar bevestigde deze juist.

29 Jonas Roelens, 'Visible Women: Female Sodomy in the Late Medieval and Early Modern Southern Netherlands (1400-1550)', *Low Countries Historical Review* 130:3 (2015) 3-24, aldaar 6.

30 Ibidem, 8-9.

31 Ibidem.

32 Bennett e.a., 'Early, Erotic, and Alien', 6.

33 Mak, 'De verklede werkelijkheid?', 122-123.

34 De term *'heterosexual matrix'* is door Judith Butler bedacht en wordt gedefinieerd als: '*a hegemonic discursive/epistemic model of gender intelligibility that assumes that for bodies to cohere and make sense there must be a stable sex expressed through a stable gender (masculine expresses male, feminine expresses female) that is oppositionally and hierarchically defined through the compulsory practice of heterosexuality*'. Zie Butler, *Gender Trouble*, 208.

35 Mak, 'De verklede werkelijkheid?', 122-123.

Primaire bronnen en het eerste stiltemoment van Trouillot

De overgeleverde bronnen geven enige informatie over het leven dat deze mensen hebben geleefd, maar er zijn ook problemen met de primaire bronnen die we hebben als het gaat om deze groep. Allereerst is het verzamelen van bronnen over *transed* mensen in de vroegmoderne tijd ingewikkeld. Door het gebrek aan een 'zoekwoord' dat historici kunnen gebruiken om deze groep te onderzoeken, is er geen mogelijkheid om systematisch te inventariseren welke bronnen over deze groep zijn overgeleverd. Het ontbreken van een term voor deze mensen in de vroegmoderne tijd, komt waarschijnlijk door de terughoudendheid van de autoriteiten in het erkennen van afwijkende genderexpressies en seksuele contacten van deze mensen.[36] In enkele gevallen werd verkleden als man gezien als een vorm van sodomie, met name in de Zuidelijke Nederlanden. Veelal betrof het echter naast de beschuldiging van 'travestie' een accusatie van seksueel contact tussen twee mensen van 'hetzelfde geslacht'.[37] Het beschrijven van *transed* personen met de term 'sodomie' was meer de uitzondering dan de regel in deze tijd.

Bovendien zijn er waarschijnlijk nog veel meer *transed* mensen geweest die niet in de bronnen terug te vinden zijn, omdat ze niet 'ontmaskerd' of 'ontdekt' zijn in hun leven of na hun dood.[38] Deze hebben hun levens kunnen doorlopen zonder vermoedens van anderen over hun *transed* leven en zullen in bronnen opgenomen zijn als man. Het opschrijven van de eigen illegale seksuele contacten is bijvoorbeeld iets wat mensen niet snel zouden doen, omdat ze dan zouden bekennen tot iets wat strafbaar was in die tijd.[39] Zo kan het ook zijn dat *transed* personen niet opschreven dat ze van gedaante waren verwisseld, omdat het zou kunnen dat dat tegen ze zou worden gebruikt of dat mensen erachter zouden komen dat er een gedaanteverwisseling was geweest.

Bronnen van of over *transed* mensen die wel zijn overgeleverd zijn

36 Roelens, 'Visible Women', 8.

37 Ibidem, 8-9.

38 '*Absence of evidence is not evidence of absence*'. Zie Michael Moss en David Thomas, 'Theorising the Silences' in: Ibidem eds., Archival Silences: Missing, Lost and, Uncreated Archives (Abingdon-New York 2021) 11.

39 Manion, *Female Husbands*, 10.

vrijwel allemaal gekleurd door de omstandigheden waarin de bronnen zijn geproduceerd.[40] Met name rechtsdocumenten en getuigenissen moeten gezien worden in de beladen context van een gerechtelijk proces. De mensen die terechtgesteld werden hadden er baat bij om een verhaal te vertellen die de kans op vrijspraak of verlaging van de straf vergrootte. Dat maakt dat *transed* personen die hiervoor terechtstonden een verhaal vertelden dat verzachtend moest werken. In deze getuigenissen wordt vaak gerefereerd naar vaderlandsliefde, economische noodzaak en het niet willen 'vervallen' in de prostitutie.[41] Ook andere 'prijzenswaardige vrouwelijke gevoelens' zoals het verlangen naar hereniging met een mannelijk familielid dat naar de koloniën toe was gegaan, was een verzachtend motief dat vaker werd genoemd.[42] Dit geeft met name veel informatie over de sociale normen in die historische context met betrekking tot gender, maar minder over de werkelijke motieven van deze personen.

In het boek *Vrouwen in mannenkleren* hebben de auteurs zelf ook met name gezocht in juridische archieven. Dekker en Van de Pol hebben ook in de archieven van de Verenigd Oost-Indische Compagnie (VOC) gezocht en daarin enkele casussen gevonden. Andere bronnen die ze gebruiken zijn zoals ze het zelf zeggen 'toevallige vondsten' van collega-historici.43 Dekker en Van de Pol erkennen dat de selectie van hun bronnencorpus kan leiden tot eventuele misrepresentaties in hun onderzoek, zoals de oververtegenwoordiging van individuen die zeevaarders waren en een hogere criminaliteitsgraad onder de groep.[44] Desondanks wordt deze kritische houding niet aangehouden gedurende de span van het werk. Dekker en Van de Pol menen onderaan de streep een 'collectieve biografie' van deze groep te hebben geschetst in dit werk.[45] Daarbij zijn er andere werken over soortgelijke historische fenomenen van verkleding die onderscheidt hebben gemaakt tussen permanente en tijdelijke vormen hiervan. Vormen van

40 Justin Bengry, 'Can and Should We Queer the Past?' in: Helen Carr en Suzannah Lipscomb eds., *What is History, Now?* (Londen 2021) 48-66, aldaar 49.

41 Dekker e.a., *Vrouwen in mannenkleren*, 46.

42 Ibidem, 48.

43 Ibidem, 15.

44 Ibidem, 16, 58.

45 Ibidem, 20.

tijdelijke 'verkleding' vonden bijvoorbeeld plaats tijdens carnaval of tijdens het werken in boordelen.[46] Het feit dat Dekker en Van de Pol in hun onderzoek geen aandacht besteden aan het onderscheiden van deze twee groepen, verzwakt hun argument dat de casussen die ze hebben verzameld als een coherente groep kunnen worden beschouwd.[47]

Het werk dat Dekker en Van de Pol hebben verricht door archieven door te spitten en deze casussen te verzamelen in een boek is zeker niet onbelangrijk. Sterker nog, zonder deze inspanning was het onderzoek in Nederland waarschijnlijk minder snel op gang gekomen. Waar ze de fout in gaan is hoe ze met deze selectie bronnen omgaan en welke methoden en theoretische kaders hierbij worden gebruikt. In de volgende paragraaf neem ik de terminologische kaders die de auteurs gebruiken onder de loep om meer inzicht te verkrijgen in hoe zij deze bronnen hebben geïnterpreteerd.

II. Terminologie in de trans*-historiografie en in *Vrouwen in mannenkleren*

Op terminologisch vlak is er veel veranderd sinds 1989. Woorden die toen gebruikt werden, worden in het heden soms gezien als niet passend of zelfs beledigend. De taal verandert mee met de dominante denkbeelden van een tijd en vice versa. De terminologie en de theoretische kaders in het trans*-historisch veld verhouden zich dus ook altijd tot elkaar. Daarbovenop komt ook de temporaliteit van terminologie en denkkaders. Mensen in het verleden en hun ervaringen zijn beperkt tot hun eigen historische context.[48] Woorden en ideeën die wij in het heden hebben kunnen niet klakkeloos worden gebruikt om het te hebben over historische contexten. Om *Vrouwen in mannenkleren* en de taal die hierin is gebruikt te kunnen situeren in de tijd dat het is gepubliceerd, is het van belang om de ontwikkeling van terminologie rondom trans*- en queer-geschiedenissen te schetsen.

46 Bennet e.a, 'Early, Erotic, and Alien', 14-15; Bullough, 'Cross Dressing and Gender Role Change in the Middle Ages', 236.

47 Dekker e.a., *Vrouwen in mannenkleren*, 126.

48 Meyerowitz, *How Sex Changed*, 12-13.

Ontwikkeling van terminologie in het trans-historische veld*

Voordat 'transgender' en 'trans' gebruikelijke termen werden om te refereren naar deze groep, waren termen zoals 'transseksueel' en 'travestie' gangbaar.49 De term 'transseksueel' - refererend naar '*the quest to transform the bodily characteristics of sex via hormones and surgery*,' - is een term die waarschijnlijk zijn oorsprong vindt aan het begin van de 20e eeuw.[50] Dat de term pas aan het begin van de 20e eeuw werd bedacht, betekent niet dat er voor die tijd geen mensen bestonden op wie de term betrekking zou kunnen hebben.[51] Een probleem begint te ontstaan wanneer historici termen zoals 'transseksueel' en 'transgender' gebruiken voor mensen in het verleden, zonder deze termen en hun moderne invulling kritisch onder de loep te nemen. Het plaatsen van trans*-personen in de geschiedenis zonder kritisch te kijken naar het gebruik van deze terminologie, kan leiden tot anachronismen.[52] De termen 'transgender', 'trans' en 'transseksueel', zijn, in moderne zin, categorieën van de eigen identiteit, die alleen zelf geïdentificeerd kunnen worden.[53] In historisch onderzoek is het moeilijk, zo niet onmogelijk, om te achterhalen hoe individuen zichzelf zagen en hun identiteit beleefden. Daarnaast hadden deze mensen geen toegang tot de moderne termen die we nu gebruiken om deze groepen te duiden. Ze konden zichzelf alleen uitdrukken in de culturele en talige vormen die beschikbaar waren in hun eigen historische context.[54] Dat betekent dat er altijd een vertaalslag wordt gemaakt van de woorden van de mensen in het verleden naar de huidige interpretatie van die woorden.[55] Dat maakt het nog moeilijker om iets te kunnen zeggen over de zelfidentificatie van deze personen als trans* of niet. Bovendien, zoals in paragraaf één is besproken,

49 Bengry, 'Can and Should We Queer the Past?', 62.

50 Meyerowitz, *How Sex Changed*, 5.

51 Genny Beemyn, 'A Presence in the Past: A Transgender Historiography', Journal of *Women's History* 25:4 (2013) 113-121, aldaar 116.

52 Leah Devun, *The Shape of Sex: Nonbinary Gender from Genesis to Renaissance* (Columbia 2021) 10.

53 Ibidem, 159-160.

54 Meyerowitz, *How Sex Changed*, 12-13.

55 Mak, 'De verklede werkelijkheid?', 115-117.

zijn de documenten die wel bewaard zijn gebleven waarin de eigen woorden van deze individuen staan, vrijwel nooit eenduidig en vaak gekleurd door de historische normen en waarden, rechtbanken, kerkelijke autoriteiten, dokters of naasten.[56] De 'stem' van deze mensen is onherroepelijk in het verleden gebleven en kan niet worden teruggehaald om uit te maken of ze zich zouden vinden in een modern label.[57] Dat is het uitgangspunt van historici die niet-anachronistische trans*-geschiedenissen hebben geschreven en schrijven.

Een methode om de kwestie van historisch gesitueerde terminologie te omzeilen, is om termen zoals 'transgender', 'trans' of 'transseksueel' op een andere wijze te gebruiken. In plaats van het gebruik van deze begrippen als identiteitscategorieën, kunnen deze als werkwoord gebruikt worden. Zo kan er gesproken worden van '*transed*' personen of individuen die '*transgendered*', '*crossgendered*' of '*crossdressed*' hun leven hebben geleefd.[58] Het gebruik van deze woorden in werkwoordsvorm om de praktijk van gender te benadrukken vindt zijn basis in de *performativity theory* van Judith Butler. Butler publiceerde in 1988 een invloedrijk essay waarin die voor het eerst de theorie dat gender een '*performance*' is oppert. Butler definieert gender als '*the stylized repetition of acts through time*', en voegt daaraan toe dat gender niet bestaat zonder deze acts.[59] Volgens Butler is gender niet een identiteit die statisch is maar een geheel aan praktijken die in de loop der tijd kunnen veranderen en gebonden zijn aan de historische context. De *transing* van gender bestaat dan uit de subversie van die praktijken die iemands gender creëren.[60]

Door gender en de subversie ervan te beschrijven als een praktijk wordt het makkelijker te onderzoeken en eventueel vast te stellen bij mensen in het verleden. De bronnen die wel beschikbaar zijn beschrijven vaak de praktijk van deze mensen; wat voor werk ze deden; met wie ze

56 Bengry, 'Can and Should We Queer the Past?', 49.

57 Devun, *The Shape of Sex*, 4.

58 Meyerowitz, *How Sex Changed*, 10; Manion, *Female Husbands*, 11; Devun, *The Shape of Sex*, 10; Beemyn, 'A Presence in the Past', 113.

59 Judith Butler, 'Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory', *Theatre Journal* 40:4 (1988) 519-531, aldaar 520-522.

60 Ibidem, 522.

relaties hadden; hoe ze aan hun 'mannenkleding' zijn gekomen en hoe ze begonnen met *transing*.[61] Werken van onder andere Genny Beemyn, Susan Stryker en Joanne Meyerowitz, die inspiratie putten uit *queer theory* zoals die van Butler, zijn invloedrijk geweest voor de grondlegging van deze nieuwe wijze van trans*-geschiedenis schrijven.[62]

Terminologie in Vrouwen in mannenkleren

In de titel van het boek *Vrouwen in mannenkleren* staat al een terminologische keuze van de auteurs Dekker en Van de Pol. De auteurs gebruiken deze benaming, 'vrouwen in mannenkleren', het vaakst om te refereren naar de historische subjecten van hun boek. Het besluit om deze groep met deze termen te omschrijven, lichten de auteurs op geen punt toe in hun werk. Daarbij gebruiken de auteurs in het boek meerdere termen om deze mensen te omschrijven alsof deze inwisselbaar zijn. Ik heb de gebruikte terminologie onderverdeeld in drie categorieën: verwijzing naar kleding, verwijzing naar 'sekse' en verwijzing naar 'gender'.

De auteurs verwijzen het vaakst naar deze mensen door te wijzen op de kleding die ze droegen: 'de verklede vrouwen', 'als man verkleed', en 'een vrouw in mannenkleren'.[63] Deze taal verwijst naar een praktijk, maar neemt geen afstand van de eventuele sekse van de personen in kwestie, waardoor de auteurs geen ruimte openlaten voor *transed* personen in de geschiedenis. Dekker en Van de Pol geven hiermee ook aan meer waarde te hechten aan de eventuele sekse van een individu dan aan de genderexpressie van diegene. Zoals Geertje Mak in haar artikel 'De verklede werkelijkheid? Analyse van aan vrouwen toegekende 'mannelijkheid', 1625-1920' schrijft, wordt er telkens door de auteurs een 'onderscheid gemaakt tussen een "ware" en een "valse" identiteit'.[64] Voor Dekker en Van de Pol bevindt de ware identiteit zich – volgens hun taalgebruik – in het lichaam en de valse identiteit zich in de 'vermomming', ofwel de genderexpressie. Dit wordt beklemtoond door uitdrukkingen zoals 'vrouwen in mannen-

61 Dekker e.a., *Vrouwen in mannenkleren*, 24, 26-28, 37.

62 Zie Beemyn, 'A Presence in the Past'; Meyerowitz, *How Sex Changed*; Stryker, *Transgender History*.

63 Dekker e.a., *Vrouwen in mannenkleren*, 42, 56, 124.

64 Mak, 'De verklede werkelijkheid?', 122.

kleren'.

De tweede categorie, verwijzing naar sekse, wordt evenwel gebruikt in het werk *Vrouwen in mannenkleren*. Hierbij worden er uitspraken gedaan als: 'de stap naar de andere sekse', 'verandering van sekse', en 'de overschrijding van de grens tussen de seksen'.[65] De keuze van Dekker en Van de Pol om – wederom – te verwijzen naar de sekse van deze individuen, maar ditmaal ook nog over diens sekse-transformaties te speculeren, is een bijzondere. In het derde hoofdstuk van *Vrouwen in mannenkleren* 'Seksualiteit', gaan de auteurs dieper in op de begrippen sekse en gender en geven zij hun eigen definitie hiervan. Deze luidt als volgt: 'De sekse van een persoon wordt bepaald door zijn of haar lichamelijke kenmerken, het gender wordt bepaald door zaken als kleding, gedrag en taal'.[66] Uit dit citaat blijkt dat de auteurs op de hoogte zijn van het aspect van *performativity* en praktijk van gender, hoewel er in het gehele boek niet wordt gerefereerd naar *queer* theoretici. Ongeacht deze gegeven definities wordt de term 'sekse' inwisselbaar gebruikt met 'gender'. Uit de tekst blijkt niet dat Dekker en Van de Pol dachten dat hun 'vrouwen in mannenkleren' van sekse wisselden. Ze gebruiken vrouwelijke persoonlijk voornaamwoorden om te refereren naar deze individuen, voor en na de gedaantewisseling.[67]

De laatste manier waarop Dekker en Van de Pol de subjecten van hun boek omschrijven is met verwijzing naar de genderidentiteit van die personen. Dit doen ze het minst vaak en deze taal wordt vooral veel gebruikt bij de bespreking van 'vrouwelijke homoseksualiteit' en hoe genderrollen daarin meespeelden. Het gaat hierbij om beschrijvingen zoals: 'de verwarring aangaande hun gender-identiteit', 'aanleiding tot een gender-probleem', en 'aan hun gender twijfelen'.[68] De eigen perceptie van de genderidentiteit van deze personen is onmogelijk te achterhalen, maar de genderexpressie - waaronder kleding, gedrag en taal - is makkelijker uit bronnen te ontwaren. Dekker en van de Pol schrijven zelf in hoofdstuk één over wat een 'verandering van sekse', allemaal inhoudt. Daarbij sommen ze een reeks aan gedragingen op: 'taalgebruik, mimiek, gebaren,

65 Dekker e.a., *Vrouwen in mannenkleren*, 52, 54, 128.

66 Ibidem, 71.

67 Ibidem, 88-91.

68 Ibidem, 79, 82, 94.

houding en manier van lopen', naast het aantrekken van 'mannenkleren'.[69] Dit strookt echter niet met de definitie van 'sekse' en 'gender' die ze twee hoofdstukken later geven. In die definitie, die in de vorige alinea is weergegeven, zijn kleding, taalgebruik, mimiek, enzovoorts, juist onderdeel van 'gender'. Dekker en Van de Pol hebben in dit werk niet voldoende kritisch gekeken naar hun taalgebruik, of het taalgebruik niet belangrijk genoeg geacht om deze goed onder de loep te nemen. Door een identiteitscategorie zoals 'vrouw' niet verder open te laten en naar de personen in hun boek te verwijzen met vrouwelijke persoonlijk voornaamwoorden ontnemen de auteurs de mogelijkheid van een trans*-perspectief op deze geschiedenis. Dit boek is dan ook niet geschreven met de, op dat moment, opkomende *queer theory* als uitgangspunt. Hierdoor kunnen er, mede door taal, stiltes ontstaan met betrekking tot *transed* personen in het verleden.

III. Methodiek van Dekker en Van de Pol in *Vrouwen in mannenkleren*

Zoals in de vorige twee paragrafen is besproken worden er in het boek *Vrouwen en mannenkleren* van Dekker en Van de Pol keuzes gemaakt in taal en gebruik van primaire bronnen die stiltes creëren in het narratief over *transed* personen in het verleden. In deze laatste paragraaf analyseer ik per hoofdstuk in het boek *Vrouwen in mannenkleren* de methode die Dekker en Van de Pol hebben gebruikt om tot deze geschiedenis te komen. Het selecteren, lezen en interpreteren van primaire bronnen en die in een narratief met een theoretisch kader gieten, beschouw ik in zijn geheel als de methodiek. In de eerste paragraaf heb ik de bronselectie van Dekker en Van de Pol kritisch besproken. In deze paragraaf borduur ik daarop voort.

In het eerste hoofdstuk bespreken de auteurs met name de historische achtergrondinformatie die ze uit hun bronnencorpus hebben gehaald. Het historische onderzoek naar de bronnen is gedegen gedaan, behalve dat de auteurs geen onderscheid hebben gemaakt in bronnen over tijdelijke *transing* en permanente *transing*. Andere historici hebben dit wel gedaan waardoor ze meer passende conclusies konden trekken over de aparte groepen.[70] Daarnaast spreken de auteurs onder andere in dit hoofdstuk over de 'ontmaskeringen' en 'ontdekkingen' die ze in de bronnen

69 Ibidem, 33.

70 Zie Bennett e.a., 'Early, Erotic, and Alien'; Everard, *Ziel en Zinnen*.

vonden.[71] Door dit taalgebruik uit de bronnen over te nemen, nemen ze de maatschappelijke conventies uit het verleden over. Deze conventies gaan ervan uit dat de kleding, taal, beroep en andere expressies van gender 'bedrog' zijn als deze door een ander lichaam worden 'gedaan' dan het lichaam waarop ze 'zouden moeten' wijzen.[72] Dit narratief ondermijnt de mogelijkheid tot een trans*-geschiedenis en creëert hierdoor een stilte.

In het tweede hoofdstuk, 'Een tegendraadse traditie', bespreken de auteurs de motieven van de onderzochte personen om *transed* hun leven te leven. Ze onderscheiden vier hoofdzakelijke categorieën van motieven van deze individuen om in mannelijke gedaante verder te leven. Deze categorieën zijn als volgt: romantische motieven, patriottische motieven, economische motieven en psychoseksuele motieven.[73] In hoofdstuk twee worden de eerste drie genoemde categorieën besproken. Hoofdstuk drie is in zijn geheel gewijd aan de vierde categorie: psychoseksuele motieven. Ongeveer de helft van het boek *Vrouwen in mannenkleren* is besteed aan een analyse van en speculatie over waarom deze mensen aan *transing* deden in hun leven. Door de achtergronden en informatie die bekend zijn over deze personen te bestuderen is het mogelijk om te bedenken dat ze het misschien deden vanwege bijvoorbeeld armoede, om van hun echtgenoot te vluchten of om herenigd te worden met een geliefde. Maar de ware redenen en motieven van personen in het verleden kunnen we nooit achterhalen.[74] Ook als ze zelf egodocumenten zouden hebben achtergelaten, wat de 120 casussen die worden besproken in *Vrouwen in mannenkleren* niet hebben gedaan, is het moeilijk te achterhalen. In het geval van de casussen in dit boek zijn het vooral getuigenissen en rechtsdocumenten waarin de woorden van de *transed* personen terugkomen. Zoals ik in paragraaf één heb besproken, zijn deze bronnen veelal gekleurd door de context waarin ze zijn vervaardigd. Wat voor betekenis deze individuen aan hun eigen *transing* koppelden en wat voor motieven ze hadden om dat te doen kunnen we niet achterhalen.[75] Dekker en Van de Pol onderschrijven dit, maar

71 Dekker e.a., *Vrouwen in mannenkleren*, 16, 20, 24, 25, 36, 37, 48, 57, 58, 86, 108.

72 Mak, 'De verklede werkelijkheid?', 122.

73 Dekker e.a., *Vrouwen in mannenkleren*, 46.

74 Bennett e.a., 'Early, Erotic, and Alien', 3.

75 Ibidem, 8.

wijden vervolgens een heel groot deel van hun boek aan het proberen te achterhalen van dit. Daarmee pogen ze een narratief te creëren over de motieven van deze mensen, ook al zijn deze niet goed te achterhalen.

Het derde hoofdstuk, 'Seksualiteit', is het meest omstreden hoofdstuk waar ook de meeste kritiek op is geuit door collega-historici. Dekker en Van de Pol beginnen dit hoofdstuk met het beschrijven van de complexiteit van seksualiteit onderzoeken in de geschiedenis: 'Het onderzoek van beleving en perceptie van de seksualiteit vooral bij het gewone volk blijkt zeer veel moeilijkheden op te leveren. Het bronmateriaal is schaars en stelt ons vaak voor interpretatieproblemen'.[76] Toch worden er in dit hoofdstuk niet alleen op het gebied van seksualiteit, maar ook op het gebied van beleving en perceptie van de eigen gender uitspraken gedaan over mensen in het verleden door Dekker en Van de Pol. Ze werpen vier mogelijke verklaringen voor 'vrouwelijke travestie' op die gebaseerd zijn op 'modern seksuologisch onderzoek', die niet verder wordt toegelicht. Deze vier verklaringen zijn als volgt: 'biologische interseksualiteit, transvestitisme, homoseksualiteit en transseksualiteit'.[77] Alle vier deze categorieën worden vervolgens, met weinig tot geen ondersteunende literatuur, gedefinieerd en er worden argumenten voor en tegen geopperd voor elke verklaring. Genderhistorica Martha Vicinus bespreekt in haar artikel 'They Wonder to Which Sex I Belong: The Historical Roots of Modern Lesbian Identity', de ideeën van Dekker en Van de Pol over deze psychoseksuele motieven. Vicinus suggereert in dit artikel dat er te weinige persoonlijke informatie is overgeleverd over deze personen om met enige zekerheid uitspraken te kunnen doen over de motieven van transed mensen in het verleden.[78]

Volgens Dekker en Van de Pol waren de opvattingen over seksualiteit zo fallocentrisch in vroegmodern Nederland, dat niet alleen de autoriteiten, zoals besproken in paragraaf één, maar ook het hele volk zich niets kon voorstellen bij seksuele contacten tussen twee mensen zonder penis. Zo stellen ze het volgende: 'een vrouw die verliefd werd op een

76 Dekker e.a., *Vrouwen in mannenkleren*, 70.

77 Ibidem, 71.

78 Martha Vicinus, '"They Wonder to Which Sex I Belong": The Historical Roots of the Modern Lesbian Identity', *Feminist Studies* 18:3 (1992) 467-497, aldaar 474-475.

andere vrouw kon zich niet meer gewoon vrouw blijven voelen want – zo redeneerde men – wie zulke gevoelens had, moest eigenlijke man zijn'.[79] Op deze manier substantiëren ze dat homoseksualiteit een verklaring zou kunnen zijn voor *transing*. Mede-historici hebben kritiek geuit op deze constatering van Dekker en Van de Pol. Theo van der Meer, die zelf homoseksualiteit in de vroegmoderne tijd heeft onderzocht, bekritiseert de veronderstelling dat niet-heteroseksuele aantrekking altijd vooraf zou zijn gegaan aan *transing*.[80] Ook als er wel seksuele relaties waren tussen een vrouw en een *transed* persoon, hoefde dat niet altijd liefde te indiceren, zoals Dekker en Van de Pol impliceren. Van der Meer beschrijft dat uit zijn onderzoek blijkt dat dit soort seksuele contacten in de vroegmoderne tijd in sommige gevallen veel vrijblijvender waren.[81] Daarnaast wijzen zowel Van der Meer als ook historica Myriam Everard op een schijnbare tegenstelling in de verklaring van Dekker en Van de Pol. Als een 'vrouw' die verliefd werd op een andere vrouw zich niet meer 'vrouw' kon blijven voelen, omdat het fallocentrisme zo sterk aanwezig was in de gedachtengoed van het volk, dan zouden de vrouwen die seksueel contact hadden met *transed* personen en gaandeweg ontdekten of alvorens wisten dat die geen biologisch mannelijk lichaam had zich ook man moeten voelen.[82]

De laatste verklaring, 'transseksualiteit', beargumenteren Dekker en Van de Pol met een voorbeeld uit hun bronnencorpus: Maria van Antwerpen. Hoewel ze aan het begin van hoofdstuk drie het volgende zeggen over terminologie: 'Toepassing van moderne begrippen op het verleden leidt onvermijdelijk tot anachronismen. Dit geldt vooral voor homoseksualiteit, lesbische liefde, en transseksualiteit,' voeren ze in het laatste deel van dit hoofdstuk allerlei argumenten aan om te bewijzen dat Maria van Antwerpen transseksueel was.[83] Van der Meer wijst op de methodologische fouten die Dekker en Van de Pol begaan in deze analyse. Ze gebruiken een moderne questionnaire gemaakt om te onderzoeken of Maria

79 Dekker e.a., *Vrouwen in mannenkleren*, 78-79.

80 Van der Meer, 'Review', 157.

81 Ibidem.

82 Everard, *Ziel en Zinnen*, 116-118; Van der Meer, 'Review', 157.

83 Dekker e.a., *Vrouwen in mannenkleren*, 69, 87-93.

van Antwerpen transseksueel was.[84] Zo schrijven Dekker en Van de Pol: 'Van de eenentwintig punten op een veelgebruikte checklist die in 1980 werd opgesteld om van-vrouw-naar-mantransseksualiteit te diagnosticeren, zijn er minstens zeventien direct op haar [Maria van Antwerpen] van toepassing'.[85] De questionnaire van Leslie M. Lothstein, waar Dekker en Van de Pol naar refereren, is een vragenlijst die bedoeld is voor moderne psychiatrische diagnostisering van 'vrouw-naar-man transseksualiteit'.[86] Het gebruiken van deze methode om een modern label op iemand uit het verleden te plakken lijkt, ook volgens de standaarden van Dekker en Van de Pol zelf, erg op de definitie van anachronisme.

In het laatste hoofdstuk bespreken Dekker en Van de Pol de 'reacties van de buitenwereld'.[87] In dit hoofdstuk putten de auteurs uit verschillende soorten bronnen om deze receptiegeschiedenis te schetsen. Dit doen ze met behulp van liedbundels, juridische geschriften, de bijbel, getuigenissen, kronieken, dagboeken, dagbladen en tijdschriften, prozawerken, toneelstukken en prenten.[88] De inzichten die de Dekker en Van de Pol in dit laatste hoofdstuk verschaffen aan de hand van dit brede scala aan bronmateriaal zijn mijns inziens de meest relevante uit dit boek. In hoofdstuk vier gedragen de auteurs zich niet meer als een vis op het droge, zoals dat met name in hoofdstuk drie lijkt te zijn.

Conclusie

Waarom zijn er geen transmannelijke personen in de Nederlandse historiografie over vroegmodern Nederland? Dat is de vraag die ik door dit onderzoek heb willen beantwoorden. Het werk *Vrouwen in mannenkleren* van Rudolf Dekker en Lotte van de Pol staat hierin centraal, niet alleen in mijn onderzoek maar ook in de Nederlandse historiografie. Er is sinds de publicatie van dit werk in 1989 niet een werk van soortgelijke omvang

84 Van der Meer, 'Review', 157-158.

85 Dekker e.a., *Vrouwen in mannenkleren*, 93.

86 Zie meer over de questionnaire in Leslie M. Lothstein, *Female-to-Male Transsexualism: Historical, Clinical, and Theoretical Issues* (Boston 1983) 44-45.

87 Dekker e.a., *Vrouwen in mannenkleren*, 97.

88 Ibidem, 99, 101, 110, 116, 119, 121, 122.

gepubliceerd over dit onderwerp in Nederland. Dat komt mede doordat het een geschiedenis is die moeilijk te onderzoeken is. Zoals ik in de eerste paragraaf heb geschetst, is er geen 'zoekwoord' waarmee historici bronnen over deze mensen kunnen vinden in de archieven. Bovendien is het waarschijnlijk zo dat er veel meer *transed* mensen in deze tijd waren, maar dat deze niet zijn gedocumenteerd als zodanig. Deze individuen hebben hun levens kunnen doorbrengen zonder verdenkingen van anderen dat zij *transed* hun leven leefden. Dat zou kunnen betekenen dat ze in de bronnen zijn opgenomen als man.

Naast de schaarsheid en problemen van het bronmateriaal, zijn er ook terminologische en methodologische kwesties die in de weg zitten van deze geschiedenis. 'Transmannelijk' is een moderne term die niet zomaar kan worden toegepast op mensen uit het verleden. Dat is hoofdzakelijk waarom er geen 'transmannelijke' personen in de historiografie over vroegmodern Nederland te vinden zijn. Desalniettemin zijn er wel historici geweest die een trans*-geschiedenis op niet-anachronistische wijze hebben geschreven. Dit hebben ze gedaan met behulp van termen zoals '*transed*', '*crossgendered*' en '*transgendered*'. Dit zijn termen die wijzen op de praktijk van gender die makkelijker historisch te onderzoeken is. Dekker en Van de Pol hebben door te verwijzen naar deze personen als 'vrouwen' de mogelijkheid tot een trans*-historisch perspectief in dit onderzoek afgeschreven. Doordat ze niet de, destijds opkomende, methoden en kaders van *queer theory* hebben gebruikt in dit onderzoek, blijft dit werk hangen in de tijd waarin het is geschreven. Het boek mist de kritische inzichten van *queer* theoretici die dit werk inclusiever en genuanceerder hadden gemaakt. De poging van de auteurs om een trans*-geschiedenis te verwerken in hun onderzoek door Maria van Antwerpen als mogelijke 'transseksueel' aan te wijzen aan de hand van een moderne psychiatrische questionnaire, bevat anachronismen die aan deze proef af doen. De stiltes die Dekker en Van de Pol hebben gecreëerd in dit boek werken door in de hele Nederlandse historiografie over dit onderwerp, omdat het werk nog niet is herzien of, in omvang dan wel in populariteit, is overtroffen door een andere publicatie.

Tijdens dit onderzoek heb ik niet de kans gehad om zelf de primaire bronnen die Dekker en Van de Pol gebruiken in *Vrouwen in mannenkleren* te bekijken. Dit zou bij vervolgonderzoek een belangrijke stap kunnen zijn in het herzien van dit historisch narratief. Ook het verder zoeken naar primair bronmateriaal buiten de rechterlijke archieven en VOC

archieven die Dekker en Van de Pol hebben bekeken, zou het Nederlandse onderzoek hiernaar kunnen helpen. De stiltes die Dekker en Van de Pol hebben gecreëerd in *Vrouwen in mannenkleren* vragen om nuancering door methodes uit *queer theory* te gebruiken om een andere blik te werpen op de bronnen die zijn overgeleverd.